

Engels in het basisonderwijs:

een vak in ontwikkeling

Auteur: *Annette Thijs*

Het vak Engels in het basisonderwijs is in ontwikkeling. Sinds de invoering in 1986 is het gegroeid van een bescheiden aandachtsgebied in de bovenbouw naar een vak dat op steeds meer scholen al op jonge leeftijd wordt aangeboden. Om meer zicht te krijgen op deze ontwikkeling heeft het Ministerie van OCW SLO gevraagd om een onderzoek uit te voeren naar de stand van zaken wat betreft de tijdsinvestering en lespraktijk van Engels in het basisonderwijs. Het onderzoek bestond uit een vragenlijst onder een representatieve steekproef van 500 basisscholen, een telefonische enquête onder lerarenopleiders Engels aan de pabo, en bevraging van deskundigen (Thijs, Tuin & Trimbos, 2011).

Drie onderzoeksvragen stonden centraal:

- Hoeveel tijd wordt in het basisonderwijs aan Engels besteed?
- Hoe ziet de lespraktijk eruit?
- Zijn leraren voldoende toegerust om Engels te kunnen verzorgen in het basisonderwijs?

Het onderzoek is in 2011 uitgevoerd in samenspraak met het Platform vvto, Vedocep Levende Talen (netwerk van docenten Engels op de pabo) en het Expertisecentrum Moderne Vreemde Talen.

Tijdsbesteding Engels

Een eerste aandachtspunt in het onderzoek was de hoeveelheid lestijd die scholen aan Engels besteden. Net als in voorgaande jaren (Heesters e.a., 2008; Oostdam & Van Toorenburg, 2002) ligt het gemiddelde zo rond 45 minuten Engels per week, maar er is een grote variatie. Scholen hanteren verschillende startmomenten en besteden er een verschillende hoeveelheid tijd aan. In de praktijk zijn drie varianten zichtbaar:

- *Regulier Engels in het basisonderwijs (Eibo)*: scholen met een aanbod Engels in groep 7 en 8.
- *Versterkt Eibo*: scholen met een aanbod Engels vanaf groep 5.
- *Vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto)*: scholen met een aanbod Engels vanaf groep 1.

Het regulier Eibo is het meest zichtbaar in het scholenveld. De meeste scholen (66%) bieden Engels aan in de bovenbouw, ongeveer 30 tot 60 minuten per week. Wat opvalt is echter dat er steeds meer scholen eerder beginnen met Engels. Waar in 1996 slechts 8% van de scholen ervoor koos om al in groep zes te beginnen met Engels, besteedt nu een derde van de scholen eerder aandacht aan Engels. Met name het aantal vvto-scholen maakt een snelle groei door. Het landelijke netwerk van vvto-scholen is gegroeid van 44 scholen in 2004 tot 413 scholen nu. En ook buiten dit netwerk zijn er scholen die vvto verzorgen, zo blijkt uit het onderzoek. Deze scholen kiezen voor vvto om beter in te kunnen spelen op de taalgevoelige leeftijd van leerlingen en vanwege het belang van Engels in een internationale samenleving. Ook profilering van de school speelt in sommige gevallen mee bij de keuze voor vvto. De tijdsbesteding van vvto-scholen varieert van 15

minuten tot één uur of meer per week. Door de verschillende startmomenten loopt de tijdsbesteding Engels sterk uiteen, variërend van één uur per week vanaf groep 1 tot 30 minuten per week vanaf groep 7. Deze variatie is gegroeide praktijk en heeft ermee te maken dat er geen formeel startmoment is vastgelegd. Nederland wijkt daarmee af van andere landen in Europa, waar wel een formeel startmoment is vastgelegd en leerlingen eerder, vanaf 6 of 7 jaar, starten en gemiddeld genomen twee maal zo veel tijd aan het leren van een tweede taal besteden (ELLIE, 2009; Engel, Trimbos, Drew & Groot-Wilken, 2007; Onderwijsraad, 2008).

Lespraktijk

Wat betreft de lespraktijk speelt de groepsleraar een belangrijke rol. Op de meeste scholen is deze verantwoordelijk voor de lessen Engels, en slechts op een klein aantal scholen werkt hij daarbij samen met een in Engels gespecialiseerde vakleraar of (near) native speaker. De aanwezigheid en rol van vakleraren is beperkt, ook in vvto-scholen. Scholen die wel gebruik maken van een native speaker doen dit om een goed gebruik van Engels in de les mogelijk te maken. Native speakers hebben natuurlijkerwijs een goede beheersing van het Engels, en spreken het daardoor verstaanbaar en grammaticaal correct. Het gebruik van Engels als voertaal in de les is belangrijk, ook voor groepsleraren. Het principe van 'doeltaal als voertaal' wordt gezien als een belangrijk kenmerk van effectief vreemdetalenonderwijs. Volgens Westhoff (2008) is een uitvoerige blootstelling aan de doeltaal een beslissende voorwaarde voor het verwerven van een vreemde taal, mits het taalaanbod gevarieerd is, authentiek functioneel en betekenisvol voor de leerling en qua moeilijkheidsgraad net iets boven zijn of haar beheersingsniveau ligt. Recent onderzoek laat

zien dat het gebruik van Engels als voertaal bijdraagt aan een hogere en meer natuurlijke beheersing van de taal door leerlingen (Verspoor et al., 2010). Ook eerste uitkomsten van het Early Language Learning in Europe (ELLIE)-onderzoek (www.ellieresearch.eu) naar vroeg vreemdetalenonderwijs in verschillende Europese landen laten zien, dat het gebruik van Engels als voertaal bijdraagt aan de kwaliteit van de lessen. In de huidige praktijk gebruiken leraren een combinatie van Engels en Nederlands als voertaal in de les, zo blijkt uit het SLO-onderzoek. In scholen met regulier Eibo gebruiken leraren daarbij overwegend Nederlands, terwijl in vvto-scholen en scholen met versterkt Eibo vaker overwegend Engels wordt gebruikt. Scholen in het vvto-netwerk worden aangemoedigd Engels zoveel mogelijk als voertaal te hanteren, zowel door leraren als door leerlingen.

Voor de meeste leraren is de methode bepalend voor de vorm en inhoud van de lessen Engels. Leerkrachten gebruiken de methode vaak in combinatie met aanvullende materialen zoals Engelstalige leesboeken, materiaal van internet of zelfontwikkelde materialen. Het accent in lesactiviteiten ligt op mondelinge taalvaardigheid (spreken, luisteren) en woordenschatontwikkeling. Aan informatievaardigheden, die wel genoemd worden in de kerndoelen, en grammatica wordt weinig aandacht besteed. Opvallend is dat de methodes die momenteel het meest worden verkocht, uitgaan van een vroegere start met Engels, namelijk in groep 5. Ook de opkomst van materiaal voor het digibord is zichtbaar in de methodes. Dat biedt nieuwe mogelijkheden om native speakers te laten horen en zien.

Vvto-scholen maken vaak gebruik van Engelstalige methodes, en richten zich nog meer dan reguliere scholen op spreken,

“Opvallend is dat de methodes die momenteel het meest worden verkocht, uitgaan van een vroegere start met Engels, namelijk in groep 5. Ook de opkomst van materiaal voor het digibord is zichtbaar in de methodes. Dat biedt nieuwe mogelijkheden om native speakers te laten horen en zien.”

luisteren en woordenschatontwikkeling. In de bovenbouw besteden ze, net als reguliere scholen, daarnaast aandacht aan lezen en schrijven. Deze vaardigheden komen in de onderbouw en middenbouw bijna niet aan de orde omdat leerlingen deze vaardigheden voor het Nederlands nog minder goed beheersen. Bij een start in de onderbouw of middenbouw ligt een andere aanpak voor de hand, zo blijkt uit de door het Platform vvtto Nederland ontwikkelde modellen voor de aanpak van vvtto in verschillende leerjaren¹. Het vvtto-model voor Engels vanaf groep 1 gaat uit van een aanpak waarbij leerlingen activiteiten die anders in het Nederlands worden aangeboden (kring, liedjes, verhalen), spelenderwijs in het Engels uitvoeren, aansluitend bij de zone van de naaste ontwikkeling. Taalaanbod (luisteren) is in deze fase belangrijker dan taalproductie (spreken). Veelvoorkomende activiteiten zijn luisteren naar verhalen en liedjes, kijken naar afbeeldingen, iets aanwijzen of kiezen, meebewegen en meezingen met liedjes en het spelen van een spel. Omdat jonge leerlingen volop bezig zijn met het

ontwikkelen van hun moedertaal, is het belangrijk om een duidelijke, zichtbare, scheiding tussen de talen aan te brengen. Leerkrachten kunnen dit bewerkstelligen door bijvoorbeeld een ‘Engelse hoed’ op te zetten wanneer ze Engels spreken of een handpop te gebruiken die alleen maar Engels spreekt. De aanpak voor groep 5 is, afgestemd op de cognitieve ontwikkeling van leerlingen, meer gericht op luisteren, spreken, lezen en schrijven. Ook hier wordt veel gebruikt gemaakt van muziek, drama en Total Physical Response: een aanpak waarbij ook de visuele, auditieve en fysieke waarneming en beleving wordt aangesproken om het leerproces te stimuleren (Groot, 2006). Samenhang van Engels met andere vakken is van belang, bijvoorbeeld door Engels ook aan te bieden binnen projecten en thema’s die gekoppeld zijn aan andere leergebieden. Op de website tule.slo.nl wordt voor de verschillende startmomenten een opbouw naar de einddoelen beschreven en worden voorbeelden gegeven van activiteiten voor leraren en leerlingen. Voor het monitoren van leervorderingen

maken leraren vooral gebruik van methodegerelateerde toetsen. Toetsing vindt met name plaats in de bovenbouw maar van overdracht van leerlinggegevens naar het voortgezet onderwijs is nauwelijks sprake. Op 59% van de scholen vindt overdracht van leerlinggegevens voor Engels niet plaats, en achttien procent van de leraren weet niet of dit op zijn/haar school gebeurt. Scholen die wel aandacht besteden aan de overdracht aan het voortgezet onderwijs doen dit door mondelinge afstemming of als onderdeel van een overdrachtdossier. Dit geldt vooral voor scholen die vvtto Engels aanbieden.

Ook differentiatie vindt weinig plaats. Volgens leraren bieden methodes daar onvoldoende mogelijkheden en suggesties voor. Als leraren wel differentiëren, dan gaat het vooral om verrijksactiviteiten. Er is weinig aandacht voor remediëring. De noodzaak voor meer differentiatie wordt wel onderstreept: niveauverschillen tussen leerlingen worden door de helft van de leraren gezien als een knelpunt bij het geven van het vak.

Toerusting van leerkrachten

Leraren hebben een positieve attitude ten aanzien van Engels. Ze vinden het vak belangrijk en leuk om te geven. Ze ervaren hun eigen beheersing van het Engels als voldoende om het vak goed te kunnen geven. Over hun vakdidactische toerusting zijn leraren minder positief. De meeste leraren (76%) vinden dat zij onvoldoende op de hoogte zijn van vakdidactische ontwikkelingen. Dit kan verklaard worden uit de geringe deelname aan nascholingsactiviteiten: slechts 20% van de leerkrachten heeft in de afgelopen tien jaar nascholing gevolgd. Vvtto-scholen vormen hierop een uitzondering, daar volgen leraren relatief vaker wel nascholing. Leraren zijn weinig positief over hun scholing vanuit de pabo.

¹ zie website Europees Platform, onderdeel vvtto Engels/kwaliteit (<http://www.europeesplatform.nl/sf.mcgi?3623>)

Een kleine meerderheid van de leraren (59%) zegt geen Engels te hebben gehad op de pabo. Deze trend blijkt ook uit eerder onderzoek (Oostdam, 2010). Deels kan dit ermee te maken hebben dat leraren van 48 jaar en ouder (circa 50% van de steekproef) geen Engels gehad kunnen hebben op de pabo omdat het vak toen nog niet was ingevoerd. Deze leraren hebben geen Engels tijdens hun opleiding gehad, hebben weinig tot geen nascholing gevolgd, maar geven het vak wel. Leraren die wel Engels op de pabo hebben gehad, zijn slechts gematigd positief over dit aanbod. De meerderheid van de leraren vindt dat de scholing slechts een kleine bijdrage heeft geleverd aan hun vakdidactische toerusting, eigen taalvaardigheid en inzicht in vroeg vreemdetalenonderwijs. Dat laatste is wellicht niet verwonderlijk omdat vvto een meer recente ontwikkeling betreft, die langzamerhand zijn weg vindt naar de pabo's. Op drie pabo's wordt inmiddels een minor vvto-Engels aangeboden, en op vijf pabo's is een dergelijke minor in ontwikkeling, vaak als onderdeel van een breder aandachtsgebied zoals taalbeleid, meertaligheid of internationalisering. Naast deze minors is het aanbod Engels in de hoofdfase van het pabo-curriculum beperkt. In het reguliere aanbod varieert het aanbod van in totaal 1 European Credit (= 28 uur studie-inspanning) tot 5 EC, met een gemiddelde van ongeveer 2 EC verspreid over leerjaar 1 en 2. Het accent ligt op vakdidactiek; aan taalverwerving en eigen taalvaardigheid wordt minder aandacht besteed. Eisen aan het niveau van taalvaardigheid worden niet gesteld, en de meerderheid van de pabo-docenten die betrokken zijn in het onderzoek vindt dat het aanbod op de pabo te beperkt is om de taalvaardigheid van de meeste studenten op voldoende niveau te brengen om Engels als instructietaal en voertaal in de les te gebruiken. Een duidelijk na te streven eindniveau zou volgens pabodocenten kunnen bijdragen aan het ver-

beteren van het scholingsaanbod. Volgens experts is minimaal een B1 niveau van het Europees Referentie Kader nodig om Engels te doceren en zou het B2 niveau wenselijk zijn. In het SLO onderzoek schaalde de helft van de leraren zich op het B1 niveau, 22% denkt dat niveau niet te halen, en 29% is van mening dat zij het B2 niveau beheersen.

Meer ruimte voor meertaligheid?

Wat kan op basis van het onderzoek worden gezegd over de stand van zaken van Engels in het basisonderwijs? Het onderzoek laat zien dat Engels een bescheiden positie inneemt in het basisonderwijs, maar ook dat het vak in ontwikkeling is. Het vak wordt zeer verschillend ingevuld wat betreft tijdsomvang en aanpak. Hoewel de meerderheid van de scholen zich beperkt tot een klein aanbod Engels in de bovenbouw, is er een groeiende groep die meer aandacht besteedt aan Engels met een vroege start en een versterkt aanbod. De belangstelling voor vvto neemt toe. Wat betekent dit voor de taalverwerving van leerlingen: leren zij beter Engels? En heeft (veel) tijd voor Engels invloed op de moedertaalverwerving bij jonge kinderen? Momenteel loopt een onderzoek naar deze effectvragen in verschillende scholen in Nederland. De eerste uitkomsten van dit onderzoek, het Foreign Languages in Primary school Project (FLiPP) van de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit Utrecht, laten zien dat een aanbod van Engels in groep 1 tot positieve leeropbrengsten leidt. Jonge leerlingen zijn prima in staat om Engels te leren. Ook blijkt dat de moedertaalontwikkeling hiervan geen schade hoeft te ondervinden. Zij blijven voor de Nederlandse woordenschat conform de leeftijdsnormen presteren. Vergelijkbare uitkomsten komen uit internationaal onderzoek, zo concluderen Herder en De

Bot (2005) op basis van een reviewstudie. Dit onderzoek laat zien dat vvto positieve effecten heeft op zowel de vaardigheid in de vreemde taal, als de vaardigheid in de moedertaal en de ontwikkeling van metalinguïstische en metacognitieve vaardigheden. De komende jaren wordt in het FLiPP-project verder onderzoek gedaan naar vvto in Nederlandse scholen. Ook in het kader van het pilotproject *15% vvto*, waar sinds 2008 een aantal basisscholen de ruimte heeft gekregen om Engels voor 15% van de onderwijstijd als voertaal te gebruiken, wordt gericht ervaring opgedaan met de inzet van vvto.

Niet alleen in het basisonderwijs maar ook in het voortgezet onderwijs is het vak Engels in ontwikkeling. Er zijn steeds meer scholen die tweetalig onderwijs aanbieden, en Engels is één van de kernvakken waar leerlingen een voldoende voor moeten halen om te slagen voor hun eindexamen. Dat maakt een stevige basis voor Engels in het basisonderwijs van toenemend belang. Op basis van het SLO-onderzoek kunnen verschillende aanbevelingen worden gedaan ter versterking van de kwaliteit van Engels in het basisonderwijs.

Ten eerste is er behoefte aan een meer transparant en inhoudelijk kader met nastrevenswaardige doelen en inhouden. De kerndoelen zijn globaal geformuleerd om een eigen invulling van scholen mogelijk te maken, maar geven daarmee weinig concrete indicaties voor het na te streven beheersingsniveau Engels aan het eind van het basisonderwijs. Daarmee is het voor scholen niet duidelijk welke leeropbrengsten nodig zijn om leerlingen een voldoende basis mee te geven voor het voortgezet onderwijs, en is het voor scholen met een versterkt of vervroegd aanbod lastig aan te geven welke extra bagage hun leerlingen hebben meegekregen wat betreft Engels. Om de wenselijke leeropbrengsten voor vvto-scholen inzichtelijk te maken,

werkt het Platform vvtto momenteel aan een voorstel voor eindtermen vvtto. Het gaat om streefniveaus voor scholen die vanaf groep 1-2 ten minste één uur per week Engels verzorgen dat voldoet aan kwaliteitseisen van vvtto. Het voorstel gaat uit van gedifferentieerde streefniveaus, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen uitstroomniveaus vmbo, en havo/vwo. Het valt te verwachten dat de variatie in uitstroomniveaus en leeropbrengsten de komende jaren verder zal toenemen, gezien de toenemende variatie in omvang van het aanbod Engels en ook het groeiend gebruik van Engels in het dagelijkse leven waardoor het effect van buitenschoolse voorkennis zal toenemen. Een meer opbrengstgerichte en gedifferentieerde aanpak is nodig om een efficiënte doorloop naar het voortgezet onderwijs mogelijk te maken en het rendement van het onderwijs te verhogen. In het licht hiervan en op basis van bevindingen van het SLO-onderzoek heeft de Minister toegezegd dit najaar met een actieplan te komen om de aansluiting met het voortgezet onderwijs te verbeteren en de kwaliteit van Engels in het basisonderwijs te versterken.

Ten tweede is meer aandacht voor de professionalisering van leraren van belang. De aandacht voor Engels op de pabo's varieert sterk, maar gemiddeld genomen betreft het een klein vak. Het valt aan te bevelen dit aanbod te versterken en om meer gemeenschappelijkheid in het basisaanbod Engels op de pabo te stimuleren. De voorgenomen ontwikkelingen rondom de invoering van de kennisbasis op de pabo (Commissie Kennisbasis Pabo, 2012) zouden hierbij een rol kunnen spelen. In een versterkt aanbod zijn eigen taalbeheersing, vakdidactische toerusting en vvtto Engels belangrijke aandachtspunten. Ook het kunnen omgaan met verschillen verdient meer aandacht. Het onderzoek laat zien dat er nog weinig aan differentiatie gebeurt en dat leraren

niveaoverschillen tussen leerlingen als een knelpunt voor de kwaliteit ervaren. Naast het versterken van het opleidingsaanbod is het verder stimuleren van het gebruik van nascholing ook van belang. Het valt aan te bevelen om mogelijkheden te verkennen om nascholing Engels ook op andere manieren aan te bieden, bijvoorbeeld als onderdeel van bredere nascholingsactiviteiten gericht op taalbeleid of internationalisering, zoals dat ook gebeurt in minors op de pabo die momenteel veel belangstelling genieten. Het project Pabo kenniscentra vvtto, waarbij verschillende pabo's samenwerken met het Europees Platform en Early Bird om de kwaliteit van opleidingen en nascholing wat betreft vvtto Engels te vergroten, zou hiervoor een goede basis kunnen bieden (Corda, Kraay & Feuerstake, 2012).

Annette Thijs is werkzaam als curriculumonderzoeker bij SLO, afdeling Onderzoek & Advies en coördineert de programmalijn Excellentie, talentontwikkeling en maatwerk.

Literatuur

Commissie Kennisbasis Pabo (2012). *Een goede basis. Advies van de Commissie Kennisbasis Pabo*. Den Haag: HBO-raad.

Corda, A., De Kraay, T., Feuerstake, M. (2012). *And yet all different. Handreiking voor een curriculum Engels op de pabo*. Leiden: Expertisecentrum mvt.

Engel, G., Trimbos, B., Drew, I., & Groot-Wilken, B. (2007). *English in primary education in the Netherlands, North-Rhine Westphalia (NRW) and Norway*. Brussels: Cidree.

ELLIE (2009). *Early language learning in Europe project. Progress report*. London: London Metropolitan University.

Groot, P. (2006). *Stepping stones. Op weg naar vroeg vreemdetalenonderwijs*. Haarlem: Europees Platform.

Heesters, K., Feddema, M., Van der Schoot, F., & Hemkers, B. (2008). *Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 3. Uitkomsten van de derde peiling in 2006*. Arnhem: Cito.

Herder, A., & De Bot, K. (2005). *Vroeg Vreemdetalenonderwijs in internationaal perspectief: een literatuurstudie*. Groningen: Expertisecentrum Taal, Onderwijs & Communicatie.

Onderwijsraad (2008). *Vreemde talen in het basisonderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
Oostdam, R. (2010). *Are we satisfied? Engels na ruim twintig jaar in het basisonderwijs*. *Levende Talen Tijdschrift*, 11 (4), 3-13.

Oostdam, R., & Van Toorenburg, H. (2002). 'Leuk is not enough': Het vraagstuk van de positionering van Engels in het basisonderwijs en de aansluiting met het voortgezet onderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 3 (4), 3-18.

Thijs, A., Trimbos, B., & Tuin, D. (2011). *Engels in het basisonderwijs: vakdossier*. Enschede: SLO.

Thijs, A., Tuin, D., & Trimbos, B. (2011). *Engels in het basisonderwijs: verkenning van de stand van zaken*. Enschede: SLO.

Verspoor, M.H., Schuitemaker-King, J., Van Rein, E.M.J., De Bot, K., & Edelenbos, P. (2010). *Tweetalig onderwijs: vormgeving en prestaties*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Westhoff, G. (2008). *Een 'schijf van vijf' voor het vreemdetalenonderwijs (revisited)*. Enschede: NaB-MVT.

www.ellieresearch.eu

www.project-flipp.com